

УДК 336.051

JEL: H10, H11

DOI: 10.31471/2409-0948-2023-1(27)-143-153

Тимків Андрій Олександрович
кандидат економічних наук, в. о. завідувача
кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
32302, м. Кам'янець-Подільський, вул. Годованця, 13
e-mail: andriy_t@ukr.net
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8001-0588>

Сидор Галина Вікторівна
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
32302, м. Кам'янець-Подільський, вул. Годованця, 13
e-mail: sidor.gal@ukr.net
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9578-0588>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Анотація. Фінансова інклюзія означає доступність та використання фінансових послуг усіма верствами населення, у т. ч. особами з низькими доходами, маломобільними групами, жінками, молоддю та особами з віддалених районів. Дослідження фінансової інклюзії вивчають рівень доступності фінансових послуг, використання цих послуг та ефективність фінансових систем для задоволення потреб всіх груп населення.

Мета статті – окреслення основних наукових напрямів дослідження фінансової інклюзії як предмета для майбутніх системних та комплексних напрацювань і практичних рішень.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що комплексні дослідження сприятимуть вирішенню конкретних практичних проблем, зокрема уникнення значної нерівності у доступі до фінансових послуг, а також наявність великого потенціалу для стимулювання економічного розвитку. Через забезпечення доступу до фінансових послуг, підтримки підприємництва та інвестицій у малі та середні підприємства фінансова інклюзія сприяє створенню робочих місць, зростанню доходів та зниженню бідності.

У процесі дослідження встановлено, що, незважаючи на те, що сьогодні фінансова інклюзія є об'єктом дослідження багатьох науковців у сфері фінансів та економіки, окремі напрями є все ще не досліджені та не мають методичної основи. Вагомою є проблема оцінювання параметрів необхідності, доцільності та результативності фінансової інклюзії як елементу загальної стратегії розвитку фінансової системи України.

Така узагальнювальна проблема відкриває додаткову площину для наукових досліджень, оскільки фінансова інклюзія залежить від особливостей соціально-економічного розвитку країни та окремого регіону, а тому напрацьовані іноземні методики не завжди адекватно будуть результативні в умовах фінансово-економічного розвитку України.

Завдання держави – через державні органи, що реалізують монетарну та фіскальну політики, моніторити параметри фінансової інклюзії та реагувати на їх зміну комплексно, об'єктивно та науково-обґрунтовано.

Ключові слова: фінансова інклюзія, фінансова система, фінансові послуги, доступність фінансових послуг, об'єкт наукового дослідження.

Tymkiv Andriy Oleksandrovych
Candidate of Economic Sciences
Department of Finance, Accounting and Taxation named after S. Yury
Educational and Rehabilitation Institute of Higher Education
«Kamyanets-Podilsky State Institute»
32302, Kamianets-Podilskyi, St. Hodovantsia, 13
e-mail: andriy_t@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8001-0588

Sydor Halyna Viktorivna
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Department of Finance, Accounting and Taxation named after S. Yury
Educational and Rehabilitation Institute of Higher Education
«Kamyanets-Podilsky State Institute»
32302, Kamianets-Podilskyi, St. Hodovantsia, 13
e-mail: sidor.gal@ukr.net
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9578-0588>

PROBLEM ASPECTS OF FINANCIAL INCLUSION RESEARCH

Abstract. Financial inclusion means the availability and use of financial services by all sections of the population, including people with low incomes, less mobile groups, women, youth and people from remote areas. Financial inclusion studies examine the level of access to financial services, the use of these services, and the effectiveness of financial systems in meeting the needs of all population groups.

The purpose of the article is to outline the key scientific directions of financial inclusion research as a subject for future systemic and complex developments and practical solutions.

The relevance of the research topic lies in the fact that comprehensive research will contribute to the solution of specific practical problems, in particular, the avoidance of significant inequality in access to financial services, as well as the presence of great potential for stimulating economic development. By providing access to financial services, supporting entrepreneurship and investment in small and medium-sized enterprises, financial inclusion contributes to job creation, income growth and poverty reduction.

In the research process, it was established that despite the fact that today financial inclusion is the object of research for many scientists in the field of finance and economics, we believe that certain areas are not researched and do not have a methodological basis. The problem of assessing the parameters of the necessity, expediency and effectiveness of financial inclusion as an element of the general strategy for the development of the financial system of Ukraine is significant.

Such a generalizing problem opens up an additional area for scientific research, since financial inclusion depends on the features of the socio-economic development of the country and a separate region, and therefore developed foreign methods will not always adequately demonstrate their effectiveness in the conditions of financial and economic development of Ukraine.

It is the task of the state, in the form of state bodies implementing monetary and fiscal policy, to monitor the parameters of financial inclusion and respond to their changes in a comprehensive, objective and scientifically based manner.

Key words: financial inclusion, financial system, financial services, availability of financial services, object of scientific research.

Вступ. Вивчення проблематики фінансової інклюзії – це сьогодні першочергове завдання, оскільки сама фінансова інклюзія становить один із механізмів реалізації концепції сталого розвитку, зменшення соціальних нерівностей та формування суспільства рівних можливостей.

На наш погляд, «фінансову інклюзію» як поняття розуміють доволі вузько і розглядають як доступність та використання фінансових послуг (банківські рахунки, кредити, страхування, інвестиції та інші фінансові інструменти) для всіх верств населення, у т. ч. осіб з особливими потребами.

Необхідно усвідомити, що фінансова інклюзія – це активний засіб, що покращує життя членів суспільства, забезпечуючи можливість зберігання грошей (заощадження), доступ до інструментів фінансового ринку та різноманітних фінансових послуг. Згодом це обумовить активний розвиток малого бізнесу, забезпечення основних потреб людей (житло, освіта, охорона здоров'я), а також сприятиме зменшенню економічної нерівності.

Однак існує доволі багато проблем, що перешкоджають досягненню повної фінансової інклюзії. Увага до них вчених-економістів буде передумовою для напрацювання практичних аспектів наближення усіх членів суспільства до фінансових інструментів реалізації своїх індивідуальних потреб та можливостей.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Тематика фінансової інклюзії як окремий напрям дослідження знаходиться у полі зору не лише науковців, а й становить основу аналітичних звітів міжнародних організацій, зокрема Всесвітнього банку, Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва та розвитку, а також Європейського банку реконструкції та розвитку.

Дослідники фінансової інклюзії вивчають проблематику оцінювання рівня фінансової інклюзії в регіональному та загальнонаціональному розрізі; фактори, які впливають на рівень фінансової інклюзії; аналіз ефективності та результативності програм та окремих ініціатив з фінансової інклюзії; взаємозв'язок фінансової інклюзії та соціальних, економічних і політичних параметрів розвитку країни і соціуму; розробку нових стратегій та інструментів для покращення фінансової інклюзії в країнах, що розвиваються.

Так, Роберт Кул є провідним фахівцем-економістом групи дослідження розвитку Світового банку. В його останньому дослідженні розглянуто мікрофінансові установи, а також розвиток Африки, фінансовий розвиток Китаю та діяльність фірм. Важливу частину досліджень науковця становить вивчення світових фінансових криз та їхній вплив на фінансову систему країн, що розвиваються [1].

У книзі «Banking the World: Empirical Foundations of Financial Inclusion» Роберт Кул у контексті фінансової інклюзії зазначає, що «заощадження, платіжні та кредитні послуги полегшують споживання на рівні домогосподарств, допомагають застрахуватися від ризику та дозволяють інвестувати в освіту та інші форми капіталу. Проте рівні доступу до фінансових послуг дуже різняться, до 2,5 млрд осіб у всьому світі поза формальною банківською системою» [2, с. 45–84].

Естер Дюфло (Esther Duflo) – французька економістка, лауреат Нобелівської премії з економіки. Вона провела вагомі дослідження щодо вирішення проблеми подолання бідності, у т. ч. вивчення впливу мікрофінансування на економічний розвиток. «Професор кафедри подолання бідності та економіки розвитку на факультеті економіки Массачусетського технологічного інституту, а також співзасновник і співдиректор Лабораторії боротьби з бідністю імені Абдула Латіфа Джаміля (J-PAL)» [3] у дослідженнях прагне зрозуміти економічне життя бідних, щоб допомогти розробити та оцінити соціальну політику через механізм фінансової інклюзії, зокрема фінансової доступності.

Дін Карлан (Dean Karlan) – професор економіки та фінансів в Йельському університеті. Він вивчає економічний розвиток та ефективність фінансових послуг для малозабезпечених категорій населення. Дін Карлан є співзасновником організації

Innovations for Poverty Action, яка займається проведенням експериментальних досліджень з питань боротьби з бідністю. У презентації «Financial inclusion: a means to an end» Дін Карлан зосереджується на мікроекономічних проблемах бідності населення [4]. Використавши експериментальні методи дослідження на основі поведінкової економіки, дослідник намагається знайти оптимальне рішення соціальних проблем. Досліджуючи сегменти фінансового ринку, домогосподарства, мале і середнє підприємництво у понад двадцяти країнах світу, професор Дін Карлан сформував комплексний напрям дослідження, основу якого становить фінансова інклюзія [5].

Економіст і лауреат Нобелівської премії з економіки 2019 р. Абхіджіт Банерджі (Abhijit Banerjee) спільно з Естер Дюфло проводив дослідження з оцінювання ефективності мікрофінансових програм та їх впливу на бідні населення. У 2003 р. разом з Естер Дюфло та Сендгілом Муллайнатаном він заснував лабораторію боротьби з бідністю імені Абдула Латіфа Джаміля (J-PAL) і все ще є одним із директорів лабораторії [6].

Українські дослідження фінансової інклюзії проводили аналітики, дослідники та практики-фінансисти різних організацій та установ, зокрема: Національний банк України (НБУ), Всеукраїнська асоціація фінансових компаній (ВАФК). Університети, науково-дослідні інститути та незалежні дослідницькі центри в Україні також вивчають фінансову інклюзію.

Вказану проблематику також вивчають українські науковці С. Науменкова, С. Міщенко, мета дослідження яких – «аналіз доступності населення до базових фінансових послуг, що надаються на основі використання цифрових технологій в Україні» [7, с. 137].

Д. Б. Клименто метою дослідження визначив з'ясування «тенденцій інновацій в обслуговуванні клієнтів банками України, дослідженні сучасних технологій та необхідності фінансових інклюзій і прогнозування на цій основі основних трендів розвитку систем дистанційного банківського обслуговування як фінансових інклюзій» [8, с. 43].

Л. А. Дудинець, О. Є. Верней у публікації «Фінансова інклюзивність та її детермінанти» ставлять за мету розкриття «економічного змісту поняття «фінансова інклюзивність», аналіз доступності базових фінансових послуг для населення в Україні порівняно з іншими країнами та окреслення напрямів сприяння фінансовій інклюзивності в Україні» [9, с. 9].

Т. А. Латковська звертає увагу, що «підвищення фінансової інклюзії позитивно впливає як на життя кожного громадянина, так і на економіку країни в цілому. Сприяючи збільшенню припливу іноземних інвестицій та зростанню малого і середнього бізнесу, фінансова інклюзія знижує рівень корупції, підвищує соціальну стабільність, матеріальний добробут, спрямовує заощадження в інвестиції, позитивно впливаючи на національну безпеку» [10, с. 10].

О. С. Вовченко зосереджує увагу на фінансовій інклюзії як інструменті забезпечення фінансової стабільності банків, наголошуючи, що «створення умов для вільного доступу всіх верств населення до фінансових продуктів і послуг сприяє ефективному управлінню ресурсами, розширенню каналів інвестування, впровадженню інновацій, що, в свою чергу, дозволяє банкам як провідним суб'єктам фінансового посередництва, стабільно та безперервно функціонувати, якісно реагувати та протидіяти збурювальним чинникам і ризикам, ефективно виконувати покладені на них функції» [11, с. 94].

Відтак, дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців наштовхують на попередній висновок про різноманітність думок щодо результативності фінансової інклюзії, ефективності її окремих складових та впливу на діяльність фінансових установ.

У контексті українських реалій вектор проблематики фінансової інклюзії доцільно змінити через особливості розвитку економіки та фінансової системи, оскільки важливою і пріоритетною буде стратегія відновлення країни у післявоєнний період.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на те, що сьогодні фінансова інклюзія є об'єктом дослідження для багатьох учених у сфері фінансів та економіки, ми вважаємо, що окремі напрями все ще не досліджені та не мають методичної основи. Вагому проблему становить оцінювання параметрів необхідності, доцільності та результативності фінансової інклюзії як елементу загальної стратегії розвитку фінансової системи України.

Така узагальнююча проблема відкриває додаткову площину для наукових досліджень, оскільки фінансова інклюзія залежить від особливостей соціально-економічного розвитку країни та окремого регіону, а тому напрацьовані іноземні методики не завжди адекватно виявлятимуть свою результативність в умовах фінансово-економічного розвитку України.

Формулювання цілей статті. З огляду на вищевказане мета статті – визначення ключових наукових напрямів дослідження фінансової інклюзії як предмета для майбутніх системних та комплексних напрацювань і практичних рішень, що безперечно увійдуть до державної стратегії відновлення економіки країни у післявоєнний період.

Висвітлення основного матеріалу. Насамперед для формування фінансової інклюзії як комплексу заходів, що мають на меті максимально інтегрувати соціум у функціонування фінансової системи, доцільно сформувати цілісну методику оцінювання рівня фінансової інклюзивності на конкретний момент часу. Саме для цього доцільно напрацювати окремі напрями загальної методики, зокрема оцінку рівня доступності фінансових послуг, водночас доступність потрібно розглядати не лише для осіб з особливими потребами, а й для інших категорій, що можуть зазнавати дискримінації. Одним із перших кроків Національного банку України було прийняття «Методичні рекомендації щодо організації обслуговування споживачів фінансових послуг із маломобільних груп населення в установах України» [12], у яких визначено особливості розміщення відділення банку, підходи, під'їзди та технічні засоби для обслуговування осіб з інвалідністю.

Однак ми переконані, що оцінка рівня доступності фінансових послуг в Україні нівелює важливий компонент – рівень доходу громадянина або домогосподарства. Тобто, якщо до уваги береться оцінка доступності, то важливо сконцентруватися не лише на фізичних обмеженнях, морально-психологічних чи гендерних особливостях потенційних клієнтів, а й на рівні їх доходу. Нині українські фінансові установи для малозабезпечених та вразливих категорій населення пропонують лише виплати від міжнародних організацій, тобто працюють як канали надання фінансових послуг, однак не генерують фінансові послуги для таких категорій. Фінансові установи нині вилучили функцію фінансового консультування для таких категорій населення, а відтак втрачають частину клієнтської бази, яка у перспективі може бути основою фінансового потенціалу установи через зростання власних доходів завдяки раціональному процесу заощадження та розподілу. Розрахунок міри залученості таких категорій населення дасть змогу визначити глибину фінансової інклюзії.

Одним із важливих компонентів оцінювання фінансової інклюзії є міра використання фінансових послуг, тобто рівень використання різних фінансових послуг (рахунків, кредитів, депозитів, страхових послуг тощо). Національний банк публікує статистичні дані відкритих рахунків у банках. Так, на 01.01.2023 р. у 67 банках України відкрито 160,2 млн рахунків для 79,4 млн клієнтів [13]. Водночас 3 млн – це рахунки суб'єктів господарювання, а решта – 76,4 – це рахунки фізичних осіб.

У вітчизняній практиці для оцінювання індексу фінансової інклюзії зазвичай використовують лише показники, що пов'язані з діяльністю банківських установ, а саме: відкриття рахунків, користування картками, отримання кредиту, вкладення у формі депозиту тощо [14, с. 503]. Ключовою проблемою є максимальне врахування використання усіх фінансових послуг, у т. ч. небанківських фінансових послуг, адже оцінка використання лише банківських фінансових послуг не повною мірою відображає фінансову інклюзію, адже найвищий рівень інклюзивності у фінансовій сфері – це

різноманітність фінансових послуг, якими можуть скористатися особи, тобто страхові, інвестиційні та інші операції з фінансовими активами.

Одна з головних проблем оцінювання фінансової інклюзії – показник якості фінансових послуг. Це оцінка, яка визначає, наскільки потреба або очікування клієнта задовольняються через надання фінансової послуги. Вона враховує різні аспекти, у т. ч. надійність як здатність фінансового посередника (банку, страхової компанії, іншої фінансової установи) забезпечити стабільність та безпеку під час надання фінансових послуг. Водночас це означає, що клієнти мають довіру до фінансового посередника та впевненість, що їхні кошти та інформація будуть належним чином захищені.

У контексті якості доцільно розглядати ефективність фінансових послуг, що стосується швидкості та точності надання фінансової послуги. Клієнти очікують, що їхні потреби будуть виконані оперативно та без зайвих зусиль.

Адаптованість як ще один компонент якості фінансових послуг, що означає здатність фінансової послуги відповідати індивідуальним потребам та життєвим обставинам клієнта. Ключова проблема зводиться до того, що фінансовий посередник має бути готовий пропонувати різні варіанти та рішення, що відповідають потребам своїх клієнтів.

В оцінці фінансової інклюзії важливо зосередитися на інноваціях у розвитку фінансових послуг. Показник інноваційного розвитку вимірює наявність та етапи вдосконалення фінансових послуг, зокрема цифрових, фінансових послуг, які можуть бути доступні для різних груп населення.

Для оцінювання рівня фінансової інклюзії в різних країнах використовують різні методики та індекси. Наприклад, таким показником є Global Findex, згідно з яким у розвитку фінансової інклюзії за окремими параметрами індексу в Україні є суттєвий прогрес протягом 2011–2021 рр. (рис. 1).

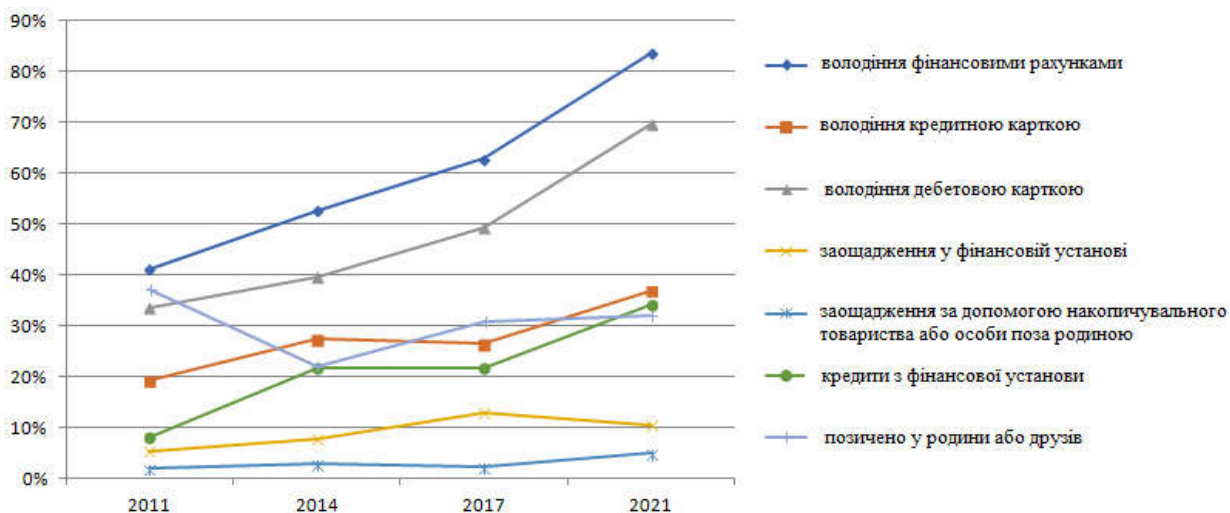

Рисунок 1 – Окремі показники Global Findex щодо України

Джерело: [15]

Безпосередньо комплексне оцінювання фінансової інклюзії в Україні здійснено в рамках проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» [16], де дослідники опиралися на методику, що описана у звіті ОЕСР за 2020 р. Методика передбачає аналіз трьох показників, зокрема знання щонайменше 5 фінансових продуктів, придбання продукту упродовж останнього року та звернення родини / друзів з проханням позичити гроші або взяти їх на зберігання.

У контексті оцінювання фінансової інклюзії для української фінансової системи визначено такі основні проблеми:

– періодичність оцінювання, тобто необхідно включити оцінку фінансової інклюзії як елемент періодичної (квартальної, річної) звітності Національного банку України;

– методика оцінювання. Вважаємо, що трьохелементна модель, яку застосовували у дослідженні USAID, об'єктивно не відображатиме реальну ситуацію із темпами фінансової інклюзії. Українські дослідники пропонують застосувати інтегральне оцінювання фінансової інклюзивності [17], тобто методику, що базується на таких детермінантах, як чинники попиту (довіра, рівень фінансової грамотності, фінансовий потенціал, менталітет), чинники пропозиції (розвиток інфраструктури та банківських послуг, нормативне регулювання, належна якість і прийнятність фінансових послуг), чинники відповідального включення (саморегулювання, когнітивність, розвиток фінансових і цифрових технологій, національна стратегія). Безперечно, така методика має бути в основі розробки українського індексу фінансової інклюзії, однак у процесі її застосування автори опираються на банківський сектор як генератор фінансових послуг, не приділивши увагу іншим фінансовим установам (страховим, інвестиційним компаніям тощо).

Ключовою проблемою в специфіці оцінювання фінансової інклюзії в Україні все ще є насамперед врахування особливостей розвитку, тобто інтегральний індекс фінансової інклюзії має формуватися з субіндексів відповідно до регіонів (областей, районів, громад). Водночас субіндекси мають врахувати регіональні особливості, зокрема економічний розвиток регіону, розподіл доходів, рівень інноваційності регіону, соціальні чинники (сільське і міське населення, рівень освіти, вікова градація тощо). Невід'ємним елементом методики має бути врахування можливостей для користування фінансовими послугами небанківських установ. Саме це дасть змогу під час застосування «теплого» мепінгу [17, с. 67] динаміки субіндексів виявити регіональні проблеми фінансової інклюзії;

– довгострокова та короткострокова програма фінансової інклюзії. Програма фінансової інклюзії – це своєрідний комплексний план заходів, які спрямовані на забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх верств населення, у т. ч. тих, хто раніше був виключений із фінансової системи. Такі програми створюються з метою покращення фінансової стійкості та зменшення економічної нерівності й охоплюють розширення доступу до фінансових послуг, таких як банківські рахунки, кредити, страхування та інвестиційні продукти; розвиток інноваційних технологій, таких як мобільні фінансові сервіси та електронні гроші, що забезпечують зручність та доступність фінансових послуг; забезпечення фінансової грамотності, що допомагає споживачам фінансових послуг зрозуміти, як користуватися фінансовими продуктами; розвиток альтернативних форм кредитування; покращення процедур регулювання та нагляду у сфері фінансів.

Програми фінансової інклюзії – важливий інструмент для підтримки соціально-економічного розвитку країни, зменшення бідності та підвищення рівня життя населення.

Доволі чітким прикладом програми, що можна віднести до категорії розвитку фінансової інклюзії в Україні, вважають проєкт «Доступні кредити 5-7-9%». Так, згідно з програмами існують передумови, за якими «держава компенсує суб'єктам підприємництва частину кредитного навантаження. Що більше робочих місць створюється, то більшу компенсацію % за кредитом отримує підприємець. Програму впроваджено з 01 лютого 2020 р.» [18].

Ключовою проблемою формування програм фінансової інклюзії, зокрема в Україні, все ще є їхня комплексність, соціальна значимість, національний інтерес, розвиток цифрової і фінансової грамотності і найважливіше – нарощення фінансового потенціалу країни через максимальне залучення у функціонуванні фінансової системи країни усіх членів суспільства (рис. 2).

Комплексність – це базовий принцип побудови програми фінансової інклюзії оскільки детермінанти програми визначають масштаби (кількість функціональних напрямків) та взаємозв'язки програми (наявність зв'язків між модулями, блоками чи

складовими програми, що можуть бути у формі складних взаємозв'язків, а також, інтеграції з іншими програмами розвитку, сервісами та базами даних).

Цифрова грамотність належить до навичок, знань і розуміння, що необхідні для ефективного використання технологій, зокрема комп'ютерів, мобільних пристроїв та Інтернету, тобто це вміння працювати з операційними системами, розуміння роботи програм та використання основних програмних інструментів, вміння шукати, оцінювати та використовувати інформацію з Інтернету, збереження даних у безпечному середовищі та розуміння основних аспектів цифрової безпеки, вміння використовувати електронну пошту, соціальні мережі та інші комунікаційні засоби, а також розуміння культурної етикетки в цифровому середовищі, здатність аналізувати, оцінювати та створювати медійний контент, зокрема текст, зображення, відео та аудіо.

Рисунок 2 – Принципи побудови та критерії оцінки ефективності програми фінансової інклюзії

Джерело: побудовано авторами

Водночас фінансова грамотність означає розуміння фінансових понять, навичок управління грошима та здатність приймати раціональні фінансові рішення, тобто це вміння створювати бюджети, контролювати витрати та планувати фінансові цілі, розуміння роботи банківських послуг, у т. ч. відкриття рахунків, кредитні картки, позики та управління банківськими операціями, знання про різні види інвестицій, ризики, пов'язані з фінансовими рішеннями, та розуміння таких понять, як акції, облігації, пенсійні фонди тощо.

Соціальна значимість програми фінансової інклюзії оцінюється через обсяг можливого вирішення соціальних проблем, наприклад проблем бідності, безробіття, впливу на довкілля, доступної освіти тощо.

Доволі значущим критерієм для програми фінансової інклюзії є надання рівних можливостей для всіх груп населення, у т. ч. для осіб з особливими потребами, тобто зменшення соціально-економічних нерівностей.

Основний економічний інтерес забезпечується завдяки чіткому спрямуванню на розвиток фінансової системи країни, що сприятиме формуванню активних підприємницьких ініціатив, інновацій та загальної економічної стійкості.

Однією із ключових проблем в оцінюванні ефективності програми фінансової інклюзії є підбір показників, на основі яких формуються аналітичні висновки. Насамперед потрібно враховувати такі параметри, як кількість нових активних клієнтів, відкритих рахунків та динаміку попиту на фінансові послуги.

Безперечно, потрібно враховувати зміни у поведінці клієнтів (збільшення депозитних рахунків, як індикатор довіри до фінансової системи, динаміка використання послуг з ризиком можуть свідчити про успішність програми фінансової інклюзії).

Оцінку ефективності програми фінансової інклюзії доповнює необхідність розрахунку ефекту від інвестицій у програму фінансової інклюзії, зокрема створення нових робочих місць, збільшення виробництва та підвищення рівня економічного зростання, а також оцінка впливу програми на соціальний розвиток, зокрема покращення рівня життя та зменшення нерівності визначає соціальний ефект від інвестицій у програму фінансової інклюзії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні вітчизняні науковці розкривають доволі значний комплекс проблем з розвитку фінансової інклюзії в Україні. Узагальнивши вказану проблематику, ми зосереджуємо увагу на реалізації конкретних заходів фінансового залучення соціуму, зокрема об'єктивності оцінювання за наявності науково обґрунтованої методики, що враховує особливості умов загальнонаціонального та регіонального розвитку, а також доцільності розробки програм, що відповідають критеріям ефективності, а їх оцінка конкретизується відповідними показниками (рис. 2).

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на можливості формування стратегії фінансової інклюзії, наукового обґрунтування методики оцінювання ефективності фінансової інклюзії загалом та за певними напрямками відповідно до програмних результатів.

Література

1. Robert Cull. URL : <https://www.worldbank.org/en/about/people/r/robert-cull>
2. Cull R., Demirgüç-Kunt A., Morduch J. Banking the World: Empirical Foundations of Financial Inclusion. The MIT Press, 2013. 512 p.
3. Esther Duflo. URL : <https://economics.mit.edu/people/faculty/esther-duflo>
4. Financial inclusion: A means to an end. Presentation by Dean Karlan. URL : <https://novafrica.org/wp-content/uploads/2015/07/Mozambique-Karlan-July2015.pdf>
5. Professor Dean Karlan URL : <http://deankarlan.com/>
6. Featured Speaker. Abhijit Banerjee <https://live.worldbank.org/experts/abhijit-banerjee>
7. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. №1–2. 2020. С. 134–149.
8. Клименко Д. Б. Фінансові інклюзії у банківській практиці. Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування. 2020. Вип. 4. С. 43–52.
9. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE. 2018. Вип. 2 (130). С. 8–13.
10. Латковська Т. А. Фінансова інклюзія як ключовий фактор підвищення добробуту населення. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15323/%D0%9B%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A2.%D0%90..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
11. Вовченко О. С. Фінансова інклюзія як інструмент забезпечення фінансової стабільності банків. International scientific journal «Grail of Science». № 12–13. 2022. С. 94–95.

12. Методичні рекомендації щодо організації обслуговування споживачів фінансових послуг із маломобільних груп населення в установах України. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Metod_recom_proekt_2021-07-27.pdf

13. Кількість клієнтів та рахунків в банках станом на 01.01.2023 р. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/PS_accounts_graf_2022.jpg?v=4

14. Краснова І. В., Примостка О. О., Нікітін А. В., Шевалдіна В. Г. Фінансова інклюзія в Україні: детермінанти та оцінка. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. Т. 2. № 33 (2020). С. 500–512.

15. The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. URL : <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>

16. Проєкт USAID «ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ»: фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4

17. Prymostka L., Krasnova I., Prymostka O., Biloshapka V., Lavreniuk A. Integrated evaluation of financial inclusion in Ukraine. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 2 (37). Р. 62–71.

18. Приватбанк – учасник програми «Доступні кредити 5-7-9%» https://privatbank.ua/business/5-7-9?utm_source=google&utm_medium=ac_msb_search_credits_579_cpc&utm_campaign=credits_579&gclid=Cj0KCQjwjryjBhD0ARIsAMLvnF8b8f24N03P0SIZ1UgDZtsZEGoOC2-ROIpC-GFAKE3O5m-Yed2O2PgaAqvUEALw_wcB

References

1. Robert Cull. URL : <https://www.worldbank.org/en/about/people/r/robert-cull>
2. Cull R., Demirgüç-Kunt A., Morduch J. Banking the World: Empirical Foundations of Financial Inclusion. The MIT Press, 2013. 512 s.
3. Esther Duflo. URL : <https://economics.mit.edu/people/faculty/esther-duflo>
4. Financial inclusion: A means to an end. Presentation by Dean Karlan. URL : <https://novafrica.org/wp-content/uploads/2015/07/Mozambique-Karlan-July2015.pdf>
5. Professor Dean Karlan URL: <http://deankarlan.com/>
6. Featured Speaker. Abhijit Banerjee. URL : <https://live.worldbank.org/experts/abhijit-banerjee>
7. Naumenkova S., Mishchenko S. Tsyfrova finansova inkluziia: mozhlyvosti ta obmezhenia dlia Ukrainy. Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. №1–2. 2020. S.134–149.
8. Klymenko D. B. Finansovi inkluzii u bankivskii praktytsi. Ekonomichniy visnyk. Seriya: finansy, oblik, opodatкування. 2020. Vyp. 4. S. 43–52.
9. Dudynets L. A., Vernei O. Ye. Finansova inkluziynist ta yii determinanty. SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE. 2018. Vyp. 2 (130). S. 8–13.
10. Latkovska T. A. Finansova inkluziia yak kliuchovyi faktor pidvyshchennia dobrobutu naseleennia. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15323/%D0%9B%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A2.%D0%90..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
11. Vovchenko O. S. Finansova inkluziia yak instrument zabezpechennia finansovoi stabilnosti bankiv. International scientific journal «Grail of Science». № 12–13. 2022. S. 94–95.
12. Metodichni rekomendatsii shchodo orhanizatsii obsluhovuvannia spozhyvachiv finansovykh posluh iz malomobilnykh hrup naseleennia v ustanovakh Ukrainy URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Metod_recom_proekt_2021-07-27.pdf

13. Kilkist kliientiv ta rakhunkiv v bankakh stanom na 01.01.2023 r. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/PS_accounts_graf_2022.jpg?v=4

14. Krasnova I. V., Prymostka O. O., Nikitin A. V., Shevaldina V. H. Finansova inkluziia v Ukraini: determinanty ta otsinka. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky. T. 2 № 33 (2020). S. 500–512.

15. The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. URL : <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>

16. Proekt USAID «TRANSFORMATsIIa FINANSOVOHO SEKTORU»: finansova hramotnist, finansova inkluziia ta finansovyi dobrobut v Ukraini u 2021. Zvit za rezultatamy doslidzhennia. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4

17. Prymostka L., Krasnova I., Prymostka O., Biloshapka V., Lavreniuk A. Integrated evaluation of financial inclusion in Ukraine. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky. 2021. № 2 (37). S. 62–71.

18. Pryvatbank – uchasyk prohramy «Dostupni kredyty 5-7-9%» https://privatbank.ua/business/5-7-9?utm_source=google&utm_medium=ac_msb_search_credits_579_cpc&utm_campaign=credits_579&gclid=Cj0KCQjwjryjBhD0ARIsAMLvnF8b8f24N03P0SIZ1UgDZtsZEgoOC2-ROIpC-GFAKE3O5m-Yed2O2PgaAqvUEALw_wcB